

Krzysztof Trzeciński

**KILKA UWAG WPROWADZAJĄCYCH
DO BADAŃ NAD WSPÓŁCZESNĄ
ROLĄ WŁADZY TRADYCYJNEJ
W PAŃSTWACH AFRYKI
SUBSAHARYJSKIEJ**

**A FEW INTRODUCTORY REMARKS
TO THE RESEARCH ON THE CONTEMPORARY
ROLE OF TRADITIONAL AUTHORITIES
IN THE COUNTRIES
OF SUB-SAHARAN AFRICA**

Słowa kluczowe: władza tradycyjna, funkcje władzy tradycyjnej, legitymacja, Afryka Subsaharyjska, modernizacja polityczna, demokratyzacja

Celem tego artykułu jest wskazanie politologom afrykanistom obszarów tematycznych ważnych dla badań nad współczesną rolą władzy tradycyjnej w państwach afrykańskich. Ogólniejszym zamysłem jest

jednak zwrócenie uwagi na to, że we współczesnych państwach Afryki Subsaharyjskiej współistnieje z władzą typu nowoczesnego władza typu tradycyjnego, i że władza ta odgrywa coraz istotniejszą rolę polityczną¹. Zagadnienie jednoczesnego funkcjonowania dwóch wskazanych rodzajów władzy ma zasadnicze znaczenie m.in. dla zrozumienia specyfiki procesu demokratyzacji w tym regionie świata. Bowiem następującym w wielu państwach Afryki na południe od Sahary przemianom demokratycznym towarzyszy obecnie wzmocnienie się władztwa tradycyjnego i ożywienie klientelizmu, co w dużej mierze wiąże się z faktem, że politycy szczebla centralnego (patroni) dzięki władzy tradycyjnej (pośrednikom) zdobywają masowe poparcie wyborcze poddanych tejże władzy (klientów), co przynosi korzyści wszystkim stronom tych relacji. Trwanie a nawet rozwijanie się władzy tradycyjnej stoi w opozycji do poglądów jednego z najwybitniejszych politologów Samuela P. Huntingtona, który 50 lat temu przewidywał rychły jej zmierzch w państwach rozwijających się w związku z postępującym w nich procesem modernizacji politycznej.

S. P. Huntington w klasycznej rozprawie pt. *Political Modernization*² z 1966 r. zidentyfikował trzy podstawowe cechy charakterystyczne definiujące modernizację polityczną: 1) racjonalizację władzy, tj. zastąpienie tradycyjnej władzy politycznej jedną, sekularną, państwową władzą polityczną; 2) wyróżnienie nowych funkcji politycznych oraz rozwój wyspecjalizowanych struktur dla ich wypełniania; oraz 3) masową partycypację obywateli w polityce. W ciągu ostatnich pięciu dekad w bogatej literaturze przedmiotu odnoszącej się do za-

¹ Autor wykorzystał na potrzeby tego artykułu wybrane treści z następujących prac swojego autorstwa: *Demokratyzacja w Afryce Subsaharyjskiej. Perspektywa zachodnioafrykańskiej myśli politycznej*, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2013 i *Wspólnota lokalna jako obszar bezpieczeństwa Afrykanów a rozwój demokratycznej kultury politycznej w Afryce Subsaharyjskiej*, w: A. Żukowski (red.), *Konteksty bezpieczeństwa w Afryce. Problemy globalne, sektorowe, regionalne, lokalne*, „Forum Politologiczne”, t. 16, Instytut Nauk Politycznych Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2014, s. 77–93.

² S. P. Huntington, *Political Modernization: America vs. Europe*, „World Politics” 1966, Vol. 18, No. 3, s. 378–414.

gadnienia modernizacji politycznej wymieniano również i inne determinanty tego procesu, w tym zwłaszcza³: 1) trwały (podtrzymywany, *sustained*) wzrost gospodarczy; 2) kulturę polityczną, w której szanowane są prawa obywatelskie; 3) etniczną lub narodową homogeniczność; 4) włączanie w proces decyzyjny elit nowoczesnych (np. technokratów) i kontrelit (np. organizacji społeczeństwa obywatelskiego); 5) istnienie szerokich ruchów społecznych domagających się politycznej modernizacji; 6) budowanie politycznych koalicji; 7) postęp technologiczny; oraz 8) globalizację i sprzyjające otoczenie zagraniczne (zwłaszcza państw demokratycznych). Elementy te do niedawna albo nie występowały w Afryce Subsaharyjskiej (być może – w pewnym zakresie – poza RPA), albo występowały w niewielkim stopniu. Lecz nawet pojawienie się części z nich w niektórych państwach regionu nie przyczyniło się do zaniku władzy tradycyjnej.

Istota władzy tradycyjnej i źródła jej legitymacji

Na wstępie należy wskazać, czym jest władza tradycyjna oraz skąd czerpie swoją legitymację. Warto przy tym zwrócić uwagę na fakt, że wątpliwości niektórych badaczy budzi samo znaczenie pojęcia „tradycyjny”, które nie jest jednoznaczne⁴. Problem ten porusza np. beniński filozof Paulin J. Hountondji⁵, który zauważa, że „przymiotnik

³ M. G. Schmidt, *Political Modernization: Alternate Paths*, w: N. J. Smelser, P. B. Balties (eds.), *International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences*, Vol. 15, Elsevier, Oxford 2001, s. 9961–9963.

⁴ W piśmiennictwie zachodnim zagadnieniu temu poświęca uwagę np. Patrick Chabal, *Africa: The Politics of Suffering and Smiling*, Zed Books, London 2009, s. 66 i passim, który krytykuje dychotomiczny podział na to, co „tradycyjne” i co „nowoczesne” w myśleniu i postępowaniu współczesnych Afrykanów.

⁵ Paulin J. Hountondji (ur. 1942) – beniński filozof pracujący na Uniwersytecie Abomey-Calavi (UAC) w Cotonou; autor licznych prac z zakresu m.in. filozofii wiedzy, myśli społeczno-politycznej, krytyki etnofilozofii; kieruje ośrodkiem badawczym Centre Africain des Hautes Etudes (CAHE) w Porto

‘tradycyjny’ używany w przeciwieństwie do przymiotnika ‘nowoczesny’, kojarzy się z niejasnym zamysłem radykalnego przejścia od tego, co stare do tego, co nowe”⁶. Tymczasem w Afryce Subsaharyjskiej takiego klarownego przejścia nie ma. Istnieje tu władza typu tradycyjnego (władza na poziomie regionalnym i lokalnym, zwykle dziedziczna) oraz władza typu nowoczesnego (władza państwowa, wybierana w sposób mniej lub bardziej legalny, albo uzyskiwana siłą) i są one silnie połączone ze sobą relacjami klientelistycznymi. W związku z tym P. J. Hountondji proponuje, by zamiast pojęcia „tradycyjny” używać takich terminów jak „endogeniczny” lub „endogeny”⁷. Propozycja P. J. Hountondji’ego nie znajduje jednak szerszego posłuchu. W konsekwencji w literaturze przedmiotu nadal funkcjonuje pojęcie „władza tradycyjna”.

Władza tradycyjna (władztwo tradycyjne) w państwach Afryki to władza na poziomie lokalnym lub regionalnym, działająca w oparciu o tradycje, zwyczaje i normy wywodzące się z okresu przedkolonialnego⁸, zwykle posiadająca rozbudowane uprawnienia, często umocowane w państwowym porządku prawnym. Władza ta sprawuje część funkcji państwa, zwłaszcza te, którym nie są w stanie podołać nieefektywnie działające instytucje publiczne lub których państwo nie wykonuje z tego prostego powodu, że nie ma wystarczających środków finansowych lub kompetentnych urzędników. Podstawowe

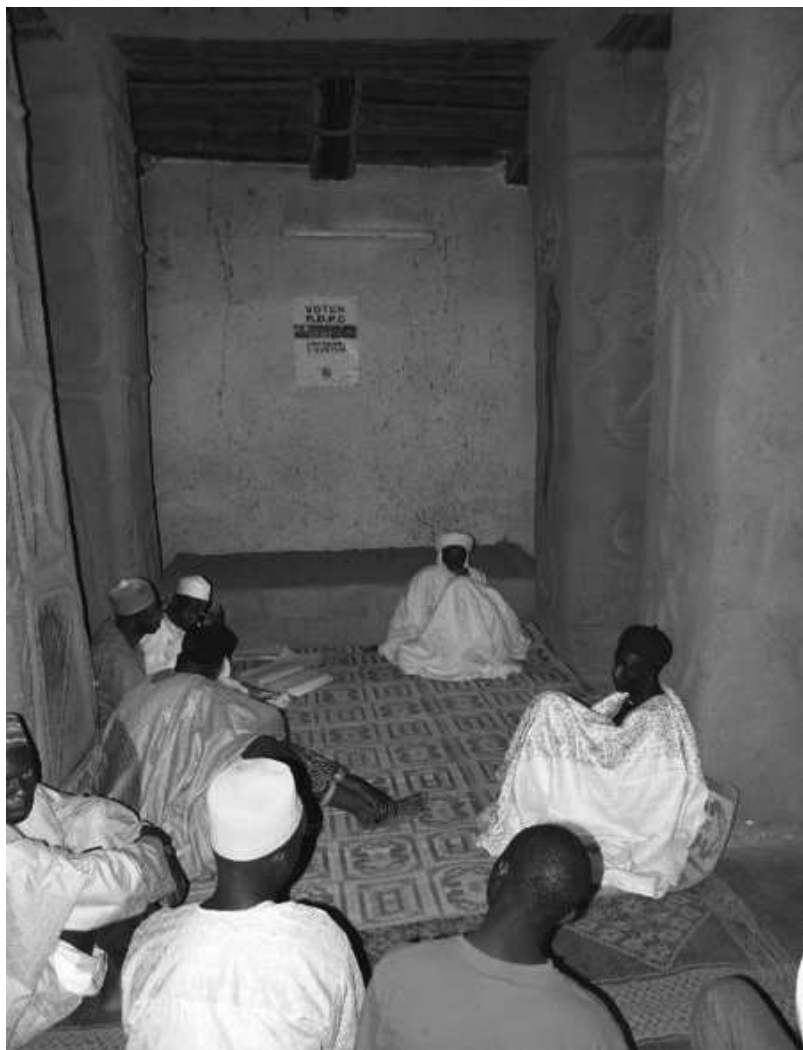
Novo; w czasach autorytaryzmu w Beninie był oponentem władzy, a na początku lat 90. XX, w okresie demokratyzacji tego państwa, pełnił różne funkcje rządowe.

⁶ P. J. Hountondji, *Introduction: Recentring Africa*, w: idem (ed.), *Endogenous Knowledge: Research Trails*, CODESRIA, Dakar 1997, s. 16. Zob. też: idem, *African Philosophy: Myth and Reality*, Hutchinson University Library for Africa, London 1983, s. 161–162.

⁷ P. J. Hountondji, *Producing Knowledge in Africa Today*, w: P. H. Coetzee, A. P. J. Roux (eds.), *Philosophy from Africa: Second Edition*, Oxford University Press, Oxford 2002, s. 505.

⁸ Choć np. u nigeryjskich Igbów władza tradycyjna ma charakter „wynaleziony” przez kolonialistów brytyjskich, którzy *de facto* stworzyli ją po to, by pomagała im rządzić na poziomie regionalnym i lokalnym.

Rysunek 1
Obrady tradycyjnego sądu w Ngaoundéré
w północnym Kamerunie w 2007 r.

Źródło: K. Trzcński.

rodzaje władzy tradycyjnej w Afryce Subsaharyjskiej to sułtanaty, emiraty, królestwa, władza liderów religijnych, i – najbardziej rozpowszechnione – wodzostwa (kierowane np. przez tzw. *paramount chief*, *senior chief*, *chief*, *headman*).

Główne źródła dochodów władzy tradycyjnej pochodzą z poboru lokalnych podatków lub pracy wolontariuszy, z pensji uzyskiwanych od władzy państwowej, ze sprzedaży tradycyjnych tytułów honorowych, a niekiedy z dzierżawy posiadanej od pokoleń ziemi (np. latyfundiów) bądź innych przedsięwzięć gospodarczych. Władza tradycyjna

Rysunek 2
Ośrodek zdrowia zarządzany przez lamido (lokalnego władcę)
Ngaoundéré w północnym Kamerunie w 2007 r.

Źródło: K. Trzeciński.

budzi wśród swoich poddanych respekt nie tylko z racji sprawowania licznych funkcji oraz z powodu tego, że zwykle jest zamożna, ale również dlatego, iż posiada legitymację.

Afrykańska władza tradycyjna może czerpać swoją legitymację z różnych źródeł⁹. Warto w tym miejscu krótko wyjaśnić znaczenie pojęcia „legitymacja” władzy. W opinii Rogera Scrutona¹⁰ określa ono

⁹ Zob. szerzej: K. Trzeciński, *Źródła legitymacji tradycyjnego władztwa we współczesnej Afryce jako przyczynek do lepszego zrozumienia jego roli i fenomenu trwania. Rozważania Kwamego Anthony'ego Appiaha i ich krytyka*, „Afryka” 2009, nr 29–30.

¹⁰ R. Scruton, *Legitymacja (legitimacy)*, w: idem, *Słownik myśli politycznej*, przeł. T. Bieroń, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań 2002, s. 187. Po-

to, co wyrażenia „prawomocność władzy” bądź „prawowite panowanie”. Gdy rządzący dzierżą władzę nie posiadając do tego uprawnienia, wówczas mówimy, że władza jest przez nich wykonywana bez legitymacji. Legitymacja dotyczy relacji między obywatelami a władzą państwową, a także, jak ma to miejsce na przykład w Afryce Subsaharyjskiej, między poddanymi a władzą tradycyjną. Koncept legitymacji odnosi się przede wszystkim do tak podstawowych zagadnień jak podporządkowanie się (posłuch) obywateli lub poddanych decyzji władz¹¹ oraz prawo władzy państwowej lub tradycyjnej do ograniczania wolności obywateli lub poddanych.

Podczas, gdy Max Weber¹² wyróżnił trzy czyste typy prawomocnego panowania (legalne, tradycyjne i charyzmatyczne), David Beetham¹³ uznaje, że typologia ta jest nieadekwatna wobec różnorodności współczesnych rodzajów władzy. Pogląd D. Beethama odpowiada po części sytuacji w Afryce Subsaharyjskiej, gdzie w przypadku wielu pokolonialnych państw przetrwały różne lokalne systemy władzy przedkolonialnej o legitymacji mieszanej: tradycyjnej (i zarazem symbolicznej) oraz państwowej. Legitymacja tradycyjna oznacza przede wszystkim, że dziedziczenie władzy następuje w zgodzie z tradycją, i że władza

krewny termin „legitymizacja” oznacza „proces, za pomocą którego władza zyskuje akceptację rządzonych, wytwarzając przekonanie, że posiada legitymację” (idem, *Legitymizacja <legitimation>*, w: ibidem, s. 188). Termin „legitymizacja” bywa w piśmiennictwie naukowym używany w znaczeniu pojęcia „legitymacja”.

¹¹ Zob.: C. K. Ansell, *Legitimacy: Political*, w: N. J. Smelser, P. B. Baltes (eds.), *International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences*, Vol. 13, Elsevier, Amsterdam 2001, s. 8704, który traktuje o identyfikowaniu sytuacji, w której władza ma legitymację, poprzez szukanie powodów, dla których „obywatele *powinni* być posłuszni” jej decyzjom.

¹² Zob. szerzej: M. Weber, *Trzy czyste typy prawomocnego panowania*, w: *Elementy teorii socjologicznych. Materiały do dziejów współczesnej socjologii zachodniej*, wyboru dokonali W. Derczyński, A. Jasińska-Kania, J. Szacki, PWN, Warszawa 1975, s. 539–550.

¹³ D. Beetham, *Political Legitimacy*, w: K. Nash, A. Scott (eds.), *The Blackwell Companion to Political Sociology*, Blackwell, Malden–Oxford 2001, s. 107.

pełni rolę symbolu – nośnika tradycji. Tradycyjne instytucje polityczne są też niekiedy superstrukturami lokalnej tożsamości religijnej. Dzieje się tak zwłaszcza wówczas, gdy władca występuje w roli pośrednika między światem przodków a światem żywych. Władza tradycyjna niemal zawsze posiada również legitymację państwową, gdyż jest uznawana jako legalna przez państwo, a nawet niejednokrotnie jest przez nie wynagradzana, co wiąże się z pełnieniem w imieniu państwa pewnych funkcji.

Próby wyjaśniania fenomenu trwania władzy tradycyjnej

Ta część artykułu skupia się na kwestii prób wytłumaczenia zjawiska współczesnego trwania władzy tradycyjnej w Afryce Subsaharyjskiej, które podjęli badacze afrykańscy. Mimo bowiem, że politolodzy zachodni, w tym S. P. Huntington, przewidywali jej zanik wraz z postępem modernizacji politycznej, władztwo to nadal istnieje, a nawet zyskuje na znaczeniu.

Istnieją różne teorie odnoszące się do kwestii trwania władzy tradycyjnej w Afryce. Szczególnie ważna jest teoria zakleszczenia Afrykanów między „dwoma rodzajami przestrzeni publicznych”, autorstwa nigeryjskiego socjologa Petera P. Ekeha¹⁴. Zgodnie z jej głównymi założeniami, Afrykanie pozostają zakleszczeni między różnymi typami przestrzeni publicznych: państwową oraz pierwotnymi przestrzeniami publicznymi (lokalnymi, etnicznymi, religijnymi). Państwową

¹⁴ P. P. Ekeh (ur. 1937) – nigeryjski socjolog, profesor studiów afroameerykańskich na Uniwersytecie w Buffalo. Na temat zagadnienia dwóch rodzajów przestrzeni publicznej zob. zwłaszcza: idem, *Colonialism and the Two Publics in Africa: A Theoretical Statement*, „*Comparative Studies in Society and History*” January 1975, Vol. 17, No. 1, s. 91–112 oraz idem, *Colonialism and Social Structure: An Inaugural Lecture*, University of Ibadan Press, Ibadan 1983 i 1996. Zob. też: idem, *African Theory*, w: S. M. Lipset (ed.), *The Encyclopedia of Democracy*, Vol. 1, Routledge, London 1995, s. 1237.

przestrzeń publiczną tworzą aktywne politycznie jednostki i elity poszczególnych grup etnicznych, które rywalizują w wyścigu o władzę państwową i o wiążące się z jej posiadaniem profity. Przestrzeń publiczna na poziomie państwowym wykształca się bardzo powoli i konkuruje z pierwotnymi przestrzeniami publicznymi. Pierwotne przestrzenie publiczne wytwarzają i podtrzymują lokalną, etniczną i/bądź religijną tożsamość, wraz z jej elementami politycznymi, oraz lojalność. Niejednokrotnie przestrzenie pierwotne sprawują funkcje typowe dla państwowej przestrzeni publicznej, gdyż działają na rzecz bezpieczeństwa członków konkretnych wspólnot lokalnych, etnicznych i religijnych, zapewniając im pewien poziom wsparcia socjalnego. Brak zaangażowania większości Afrykanów w budowę państwowej przestrzeni publicznej objawia się m.in. w niskim poziomie ich politycznej partycypacji oraz zainteresowania sprawami państw, których są obywatelami. Zakleszczenie Afrykanów między dwoma rodzajami przestrzeni publicznych nie sprzyja modernizacji politycznej, w tym zwłaszcza rozwojowi struktur demokratycznych.

Nigeryjski politolog Claude Ake¹⁵, który rozbudował teorię P. P. Ekeha, również uważał, że Afrykanie trwają w uzależnieniu od pierwotnych przestrzeni publicznych, gdyż znajdują w nich ochronę i rozmaitą pomoc. Zjawisko to tłumaczył faktem, że przestrzeń publiczna na poziomie państwa w Afryce Subsaharyjskiej ma charakter szczątkowy, czy wręcz zaczątkowy. Pierwotne przestrzenie publiczne są zatem bardzo żywe właśnie tam, gdzie państwowa przestrzeń publiczna jest rozwinięta w niewielkim stopniu bądź nie funkcjonuje. W takim kontekście musi wzrastać znaczenie wspólnot lokalnych, grup etnicznych bądź wspólnot religijnych. Ich rola niejednokrotnie polega

¹⁵ Claude Ake (1939–1996) – nigeryjski politolog i twórca myśli politycznej; autor licznych monografii dotyczących szeroko rozumianych zagadnień modernizacji politycznej i rozwoju społeczno-ekonomicznego Afryki; wykładowca na uniwersytetach: Columbia, Yale, Nairobi, Dar es-Salaam, Port Harcourt i Carleton w Ottawie; przewodniczył słynnemu ośrodkowi badań afrykanistycznych Council for the Development of Social Science Research in Africa (CODESRIA) w Dakarze; założył i kierował Center for Advanced Social Science (CASS) w Port Harcourt; działał na rzecz demokratyzacji Nigerii.

Rysunek 3
Abdulumini Kabir Usman, emir Katsiny
w północnej Nigerii w 2009 r.

Źródło: K. Trzeciński.

na udzielaniu pomocy swoim członkom w realizacji takich podstawowych potrzeb jak dostęp do żywności i wody, ochrona przed przemocą i rozsądzanie sporów.

C. Ake widział możliwość wyjścia Afrykanów ze stanu zakleszczenia między wspomnianymi dwoma rodzajami przestrzeni publicznych w radykalnych przekształceniach trojakiemu rodzaju. Pierwszy ich typ to ukonstytuowanie się społeczeństwa rynkowego i, w konsekwencji, państwa z nowoczesną przestrzenią publiczną obejmującą wszystkich jego obywateli. Projekt ten zakłada jednak konieczność stworzenia w każdym przypadku przez ogół grup etnicznych spójnego państwa ze wspólnymi, ponadetnicznymi interesami. Zdaniem C. Akego, jest to cel, którego osiągnięcie może w Afryce trwać wiele dekad, jeśli nie stuleci.

Drugi rodzaj możliwej zmiany to stworzenie nowych państw w oparciu o pierwotne przestrzenie publiczne, co oznaczałoby dezintegrację terytorialną współcześnie istniejących jednostek państwowych, czemu zapewne towarzyszyłaby erupcja przemocy. Ten scenariusz może być jednak coraz mniej realny choćby ze względu na postępujące w państwach Afryki procesy urbanizacyjne (rozwój wieloetnicznych metropolii). Nie bez znaczenia pozostaje również rola korzyści, jakie czerpie władza centralna niejednego państwa afrykańskiego ze sprzedaży surowców i, co się z tym wiąże, aktywne działania tej władzy na rzecz zahamowania rozwoju tendencji separatystycznych.

Być może, jak uważał C. Ake, trzecim, kompromisowym rozwiązaniem – między mało prawdopodobnym szybkim zbudowaniem nowoczesnej przestrzeni publicznej a raczej coraz mniej realnym rozpadem państw afrykańskich – mogłoby być zwłaszcza tworzenie państw federalnych i wprowadzanie jakichś rodzajów instytucji *power-sharing* (etnicznego/międzyetnicznego współrzędzenia¹⁶), w tym zwłaszcza konsocjonalnych¹⁷. Każde z tych rozwiązań niesie jednak ze sobą ryzyko wzmocnienia tendencji odśrodkowych w państwach wieloetnicznych. Nawet *power-sharing*, w swej najbardziej rozpowszechnionej wersji konsocjonalnej pogłębia podziały etniczne, gdyż promuje prawa grupowe¹⁸.

Co więcej, trudno spodziewać się zmniejszenia roli pierwotnych przestrzeni publicznych i ich elit politycznych przed uzyskaniem przez przestrzeń publiczną na poziomie państwa zaufania jego obywateli. Zaufanie to może zaś zapewne zrodzić się w następstwie wygenerowania rozwoju i osiągnięcia przez instytucje publiczne większej efektywności działania. Państwo, na którym obywatele mogą polegać, cieszy się bowiem ich większą lojalnością. W takim stanie rzeczy obywatele chętniej uczestniczą też w polityce na poziomie państwowej przestrzeni publicznej.

¹⁶ D. L. Horowitz, *Ethnic Power Sharing: Three Big Problems*, „Journal of Democracy” 2014, Vol. 25, No. 2, s. 5.

¹⁷ K. Trzciniński, *Demokratyzacja w Afryce Subsaharyjskiej. Perspektywa zachodnioafrykańskiej myśli politycznej*, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2013, s. 47–57.

¹⁸ Ibidem, s. 63–66.

W tym kontekście, pewnym uzupełnieniem teorii zakleszczenia Afrykanów między dwoma rodzajami przestrzeni publicznych jawi się teoria „obywatela i poddanego”¹⁹ autorstwa Mahmooda Mamdaniego²⁰, która łączy dychotomię między modernizacją a tradycyjnością z podziałem na życie miejskie i wiejskie. M. Mamdani twierdzi, że podczas gdy w miastach Afryki bujnie rozwija się społeczeństwo obywatelskie, na wsi prym wiodzie despotyzm lokalnych władców, których legitymacja jest umacniana pod płaszczykiem ochrony wspólnot i kultur. W konsekwencji ludzie w miastach stają się obywatelami, podczas gdy ludność wiejska to nadal poddani. Innymi słowy, mieszkańcy miast – w przeciwieństwie do mieszkańców wsi – wydostają się z zakleszczenia między państwową a pierwotnymi przestrzeniami publicznymi. Teoria ta jest jednak krytykowana m.in. dlatego, że sugeruje, iż władza tradycyjna działa wyłącznie na poziomie wsi i miasteczek, gdy tymczasem niejednokrotnie wpływa również na życie mieszkańców terenów silnie zurbanizowanych, jak ma to choćby miejsce w Kamerunie lub Nigerii, gdzie władza tradycyjna funkcjonuje nawet w większych miastach²¹.

Jakie funkcje pełni władza tradycyjna i komu jest potrzebna?

Ogólnie rzecz biorąc, przytoczone teorie wskazują, że władza tradycyjna istnieje po prostu dlatego, że jest potrzebna. Ta część artykułu odnosi się do problematyki funkcji, jakie władza tradycyj-

¹⁹ Zob.: M. Mamdani, *Citizen and Subject: Contemporary Africa and the Legacy of Late Colonialism*, Princeton University Press, Princeton 1996.

²⁰ Mahmood Mamdani (ur. 1946) – ugandyjski politolog; autor lub współautor kilkunastu monografii, w większości afrykanistycznych; profesor Uniwersytetu Columbia, dyrektor Makerere Institute of Social Research (MISR) na Uniwersytecie Makerere w Kampali, przewodniczył CODESRIA.

²¹ Zob.: Insa Nolte, *Chieftaincy and the State in Abacha's Nigeria: Kinship, Political Rivalry and Competing Histories in Abeokuta during the 1990s*, „Africa: Journal of the International African Institute” 2002, Vol. 72, No. 3, s. 368, 387.

na pełni obecnie wobec swoich poddanych, a także wobec państwa i polityków²².

Wpierw warto powtórzyć, że władza tradycyjna jest ważna dla swych poddanych przede wszystkim dlatego, że wykonuje pewne funkcje, których nie jest w stanie samodzielnie wypełniać władza państwowa. Czyni to zwykle przy pomocy swoich urzędników, przedstawicieli lokalnej szlachty lub starszyny, w zależności od poziomu, na jakim działa. Do najczęściej spotykanych funkcji władzy tradycyjnej należą: wydawanie lokalnych aktów prawnych oraz rozsądzanie mniej lub bardziej poważnych sporów między poddanymi. Ta druga funkcja jest istotna zwłaszcza wówczas, gdy na poziomie lokalnym nie istnieje sądownictwo państwowe, albo gdy brakuje mu społecznego zaufania.

Inną bardzo ważną funkcją jest rozdział między poddanych ziemi, jeżeli stanowi ona własność wspólnotową, a także wprowadzanie korekt w tym rozdziale np. w przypadku, gdy jacyś członkowie danej wspólnoty wyemigrują do miasta, zaś innym brakuje miejsca pod uprawę. Władza tradycyjna decyduje również o ewentualnej sprzedaży ziemi wspólnotowej podmiotom zewnętrznym. Niekiedy władza tradycyjna pełni pewne funkcje socjalne, np. w ograniczonym zakresie zapewnia podstawową ochronę zdrowotną. Władza tradycyjna podtrzymuje nadto lokalne tradycje i kultywuje dziedzictwo. Niejednokrotnie sprawuje ceremonialne funkcje sakralne związane z wierzeniami tradycyjnymi, nawet tam, gdzie upowszechniły się chrześcijaństwo lub islam. Zwykle organizuje i przewodniczy lokalnym świętom i wydarzeniom sportowym.

Władza tradycyjna wyższego stopnia rozsądza spory kompetencyjne między różnymi niższymi poziomami władzy tradycyjnej, instaluje wodzów, nadaje tradycyjne tytuły honorowe, a w przypadku jakichś wątpliwości (np. towarzyszących dziedziczeniu) może dokonać oficjalnego uznania prawa do tytułu.

²² Wymienione zostały tu jedynie te funkcje władzy tradycyjnej, które wydają się najistotniejsze współcześnie. W swym wyborze Autor kierował się informacjami uzyskanymi w trakcie rozmów z przedstawicielami władzy tradycyjnej różnych szczebli, które prowadził w latach 1996–2013, głównie w Ghanie, Nigerii, Kamerunie, Malawi i RPA.

Niektóre funkcje władzy tradycyjnej związane są z lokalną gospodarką i rozwojem. Władza tradycyjna przedstawia władzy państwowej problemy i potrzeby lokalne i lobbuje na rzecz ich rozwiązania i zaspokojenia. Nawiązuje też kontakty z organizacjami pozarządowymi oraz kultywuje więzi z członkami wspólnoty, którzy wyemigrowali do miast lub za granicę. Efektem tych działań bywa pozyskanie inwestycji.

Władza tradycyjna często reprezentuje w terenie władzę państwową. Niejednokrotnie pomaga ona wówczas w zbieraniu podatków i w ściganiu przestępców. Ma nadto za zadanie informowanie władzy państwowej o ewentualnych zagrożeniach dla bezpieczeństwa państwa (np. dotyczących przemieszczania się rebeliantów czy aktywizacji gangów).

Władza tradycyjna jest również ważna dla polityków, gdyż pośredniczy między nimi a wyborcami w celu zdobycia poparcia wyborczego dla tych pierwszych, a rozmaitych korzyści, w tym inwestycji dla tych drugich. Mobilizacja poparcia politycznego wśród poddanych władzy tradycyjnej ma dla polityków duże znaczenie, gdyż ok. 60% Afrykanów na południe od Sahary mieszka na wsi²³, a więc tam, gdzie władza tradycyjna cieszy się największym posłuchem.

Tej roli władzy tradycyjnej poświęcił szczególną uwagę C. Ake. W jego opinii, dzięki istnieniu sieci powiązań klientelistycznych, zwłaszcza prowincjonalny elektorat jest manipulowany przez polityków działających w porozumieniu z lokalnymi notablami, co powoduje, że wynik wyborów niejednokrotnie bywa ustalany ponad głowami wyborców. Jak wskazuje Anna Radłowska²⁴, klientelizm jest sperso-

²³ Według danych z 2014 r. Zob.: United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division, *World Urbanization Prospects: The 2014 Revision, Highlights*, New York 2014, s. 20.

²⁴ A. Radłowska, *Klientelizm jako czynnik wpływający na wzrost rozwarstwienia ekonomicznego w państwach Afryki Subsaharyjskiej*, w: A. Żukowski (red.), *Problem bogactwa i biedy we współczesnej Afryce*, „Forum Politologiczne”, t. 12, Instytut Nauk Politycznych Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2011, s. 498. W doświadczeniu historycznym zob.: M. Tymowski, *Państwa Afryki przedkolonialnej*, Wydawnictwo Leopoldinum, Wrocław 1999, s. 162.

nalizowaną relacją co najmniej dwóch lub trzech podmiotów (patron i klient/klientela, a ewentualnie pomiędzy nimi pośrednik lub pośrednicy różnego rzędu); obustronnie lub wielostronnie korzystną; asymetryczną między uczestnikami o nierównym statusie, wpływach i dostępie do zasobów (silniejszy patron posiada lub sprawuje kontrolę nad zasobami i obejmuje swoją opieką słabszego klienta lub klientelę) w zamian za lojalność (pomoc, poparcie polityczne); zwyczajową, mającą społeczne przyzwolenie; nieformalną i choć jawną to pozaleganą, podważającą zasadę rządów prawa i pogłębiającą tendencję do nieprzestrzegania norm prawa; a także stabilizującą system polityczny poprzez ustalenie tzw. porządku dziobania.

C. Ake²⁵ przywołał w kontekście powiązań klientelistycznych przykład prowincji senegalskiej, gdzie przywódcy bractw religijnych, marabuci, niejednokrotnie są przekupywani przez polityków, by zapewnić im głosy wiernych. Marabuci w Senegal, jak dowodził, wykorzystują jednak nie tylko relacje religijne z wiernymi, ale również i istniejące zależności ekonomiczne, związane zwłaszcza z systemem kredytowania upraw orzeszków ziemnych. Zdaniem C. Akego, taki pozorny wybór, dokonany wskutek manipulacji bądź w następstwie innych złych praktyk, nie ma nic wspólnego z podejmowaniem przez wyborców przemyślanej, indywidualnej decyzji politycznej, ani tym bardziej nie jest wyrażeniem przez nich własnej woli.

W Senegal marabuci tłumaczą wiernym, że zapewnienie im bezpieczeństwa ekonomicznego poprzez zagwarantowanie zatrudnienia dzięki zbytowemu ich płodów rolnych jest możliwe wyłącznie w drodze głosowania w wyborach na wskazanych polityków i partie polityczne. Wykorzystując przy tym autorytet religijny i ekonomiczny osiągają pożądany cel. W konsekwencji członkowie wspólnot lokalnych nie są aktywnymi sprawcami rzeczywistości politycznej w której żyją, a jedynie dostawcami wyborczych głosów. Wypełnienie procedur wyborczych ma jednak miejsce.

²⁵ C. Ake, *The Feasibility of Democracy in Africa*, CODESRIA, Dakar 2000, s. 171.

Inny przykład przedstawiony został autorowi niniejszego artykułu w trakcie studiów terenowych w sierpniu i wrześniu 2013 r. przez lokalnych wodzów z okręgu Chiradzulu w południowym Malawi. Zgodnie z ich przekazem, każdorazowo przed wyborami prezydenckimi i parlamentarnymi są oni odwiedzani przez polityków, którzy w zamian za uzyskanie poparcia lokalnych wyborców obiecują zrealizowanie po wyborach rozmaitych inwestycji. Wodzowie nie przyznają się do przyjmowania od polityków prezentów bądź innej gratyfikacji. Wskazują jednak, że politycy obiecują konkretne profity mieszkańcom wiosek, którymi wodzowie zarządzają, a rola wodzów polega na wybraniu najlepszej i najbardziej realistycznej oferty (na przykład zakładającej położenie asfaltu na jakimś odcinku lokalnej drogi, wykopanie studni lub doprowadzenie, w jakiejś perspektywie czasowej, wodociągu do wsi) oraz na przekonaniu do niej wyborców. Autorytet wodzowski pozbawiony jest, jak w przypadku senegalskim, pierwiastków: religijnego i ekonomicznego. Podobnie jednak, przywódcy wspólnot zwykle uzyskują zamierzony efekt wyborczy, gdyż umieją wytłumaczyć wyborcom ekonomiczne korzyści płynące z głosowania całej wspólnoty na danego polityka i partię polityczną. Zarazem biorą na siebie odpowiedzialność za efekty ewentualnego nie wywiązania się polityków z przedwyborczej obietnicy lub przegrania przez nich wyborów.

Podsumowanie

W artykule tym przybliżonych zostało kilka obszarów tematycznych, istotnych dla badań nad współczesną rolą władzy tradycyjnej w Afryce Subsaharyjskiej, w tym zwłaszcza: problematyka jej definiowania, kwestia posiadanej przez nią legitymacji i ich źródeł, fenomen jej trwania (pomimo postępu modernizacji politycznej) i próby jego wyjaśnienia, a także współczesne funkcje władzy tradycyjnej. Ukazaniu szczególnej roli, jaką władza tradycyjna odgrywa w dobie demokratyzacji, jako pośrednik między politykami z jednej

strony a wyborcami z drugiej, posłużyła egzemplifikacja senegalska i malawijska.

Oba omówione kazusy wskazują na ugruntowywanie się relacji klientelistycznych w Afryce Subsaharyjskiej. Ludziom Zachodu może się to wydawać niedemokratyczne, jednak dla afrykańskich wyborców, których świadomość polityczna jest słabo rozwinięta, istotniejsza jest korzyść materialna²⁶, która *nolens volens* powoduje jednak, że demokracja może być przez nich kojarzona pozytywnie, gdyż bezpośrednio przekłada się na utrzymanie lub polepszenie poziomu życia. Przywołane przykłady świadczą nadto na korzyść tezy, że modernizacja polityczna nie musi oznaczać zmiękczenia władzy tradycyjnej, a wręcz odwrotnie – może powodować jej, przynajmniej okresowe, umocnienie. Dlatego tak ważne jest zwracanie przez politologów afrykanistów, którzy badają współczesne problemy państw Afryki Subsaharyjskiej, uwagi na znaczenie, jakie ma w ich polityce władza tradycyjna.

BIBLIOGRAFIA

- Ake Claude, *The Feasibility of Democracy in Africa*, CODESRIA, Dakar 2000.
- Ansell C. K., *Legitimacy: Political*, w: Neil J. Smelser, Paul B. Baltes (eds.), *International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences*, Vol. 13, Elsevier, Amsterdam 2001.
- Beetham David, *Political Legitimacy*, w: Kate Nash, Alan Scott (eds.), *The Blackwell Companion to Political Sociology*, Blackwell, Malden–Oxford 2001.
- Chabal Patrick, *Africa: The Politics of Suffering and Smiling*, Zed Books, London 2009.
- Ekeh Peter P., *African Theory*, w: Seymour M. Lipset (ed.), *The Encyclopedia of Democracy*, Vol. 1, Routledge, London 1995.
- Ekeh Peter P., *Colonialism and Social Structure: An Inaugural Lecture*, University of Ibadan Press, Ibadan 1983 (1996).

²⁶ Por. Michael G. Schatzberg, *Power, Legitimacy and 'Democratisation' in Africa*, „Africa: Journal of the International African Institute” 1993, Vol. 63, No. 4, s. 457.

- Ekeh Peter P., *Colonialism and the Two Publics in Africa: A Theoretical Statement*, „*Comparative Studies in Society and History*” January 1975, Vol. 17, No. 1.
- Hountondji Paulin J., *African Philosophy: Myth and Reality*, Hutchinson University Library for Africa, London 1983.
- Hountondji Paulin J., *Introduction: Recentring Africa*, w: P. J. Hountondji (ed.), *Endogenous Knowledge: Research Trails*, CODESRIA, Dakar 1997.
- Hountondji Paulin J., *Producing Knowledge in Africa Today*, w: P. H. Coetzee, A. P. J. Roux (eds.), *Philosophy from Africa: Second Edition*, Oxford University Press, Oxford 2002.
- Huntington Samuel P., *Political Modernization: America vs. Europe*, „*World Politics*” 1966, Vol. 18, No. 3.
- Mamdani Mahmood, *Citizen and Subject: Contemporary Africa and the Legacy of Late Colonialism*, Princeton University Press, Princeton 1996.
- Nolte Insa, *Chieftaincy and the State in Abacha's Nigeria: Kinship, Political Rivalry and Competing Histories in Abeokuta during the 1990s*, „*Africa: Journal of the International African Institute*” 2002, Vol. 72, No. 3.
- Radłowska Anna, *Klientelizm jako czynnik wpływający na wzrost rozwarstwienia ekonomicznego w państwach Afryki Subsaharyjskiej*, w: Arkadiusz Żukowski (red.), *Problem bogactwa i biedy we współczesnej Afryce*, „*Forum Politologiczne*”, t. 12, Instytut Nauk Politycznych Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2011.
- Schatzberg Michael G., *Power, Legitimacy and 'Democratisation' in Africa*, „*Africa: Journal of the International African Institute*” 1993, Vol. 63, No. 4.
- Schmidt Manfred G., *Political Modernization: Alternate Paths*, w: Neil J. Smelser, Paul B. Balties (eds.), *International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences*, Vol. 15, Elsevier, Oxford 2001.
- Scruton Roger, *Słownik myśli politycznej*, przeł. Tomasz Bieroń, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań 2002.
- Trzeciński Krzysztof, *Demokratyzacja w Afryce Subsaharyjskiej. Perspektywa zachodnioafrykańskiej myśli politycznej*, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2013.
- Trzeciński Krzysztof, *Wspólnota lokalna jako obszar bezpieczeństwa Afrykanów a rozwój demokratycznej kultury politycznej w Afryce Subsaharyjskiej*, w: Arkadiusz Żukowski (red.), *Konteksty bezpieczeństwa w Afryce. Problemy globalne, sektorowe, regionalne, lokalne*, „*Forum Politologiczne*”, t. 16, Instytut Nauk Politycznych Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2014.
- Trzeciński Krzysztof, *Źródła legitymacji tradycyjnego władztwa we współczesnej Afryce jako przyczynek do lepszego zrozumienia jego roli i fenomenu trwania. Rozważania Kwamego Anthony'ego Appiaha i ich krytyka*, „*Afryka*” 2009, nr 29–30.

Tymowski Michał, *Państwa Afryki przedkolonialnej*, Wydawnictwo Leopoldinum, Wrocław 1999.

United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division, *World Urbanization Prospects: The 2014 Revision, Highlights*, New York 2014.

Weber Max, *Trzy czyste typy prawomocnego panowania*, w: *Elementy teorii socjologicznych. Materiały do dziejów współczesnej socjologii zachodniej*, wyboru dokonali Włodzimierz Derczyński, Aleksandra Jasińska-Kania, Jerzy Szacki, PWN, Warszawa 1975.

A FEW INTRODUCTORY REMARKS TO THE RESEARCH ON THE CONTEMPORARY ROLE OF TRADITIONAL AUTHORITIES IN THE COUNTRIES OF SUB-SAHARAN AFRICA

SUMMARY

Keywords: traditional authorities, traditional power, traditional authorities' functions, legitimacy, sub-Saharan Africa, democratization, political modernization

The purpose of this article is to point out to political scientists topical areas important for the research of the contemporary role of traditional authorities in the countries of sub-Saharan Africa. A more general idea, however, is to draw attention to the fact that in today's sub-Saharan African countries two kinds of power coexists: modern and traditional, and that the last one plays an increasingly important political role. The issue of coexistence of two specified types of power is essential especially for understanding the specifics of the process of democratization in this region of the world.